

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.16908249>

O'ZBEKISTONNING ALOQA KORXONALARINING JAHON MIQIYOSIDA IQTISODIY-IJTIMOIIY HOLATI

Tursunova Mastura Taxirovna

Katta o'qituvchi, Muhammad al-Xorazmiy nomidagi Toshkent axborot texnologiyalari universiteti,
masturataxirovna1990@gmail.com

Annotatsiya-Ushbu maqolada O'zbekiston aloqa korxonalarining jahon miqyosidagi iqtisodiy-ijtimoiy holati tizimli tahlil qilinadi. Xususan, raqamli transformatsiya jarayonida xizmatlar diversifikatsiyasining ahamiyati, texnologik integratsiya va infratuzilmaviy modernizatsiya bilan bog'liq strategiyalar ko'rib chiqiladi. Tahlil natijalari aloqa xizmatlarining ko'p tarmoqliligi orqali iqtisodiy samaradorlik va ijtimoiy inklyuziyani oshirish imkoniyatlarini tasdiqlaydi. Muallif tomonidan ilg'or xorijiy tajribalar asosida O'zbekiston aloqa sektori uchun tavsiya etiladigan diversifikatsiya modellarining nazariy asoslari va amaliy ko'rsatkichlari ishlab chiqilgan.

Kalit so'zlar-Aloqa xizmatlari, diversifikatsiya, raqamli iqtisodiyot, infratuzilma, iqtisodiy samaradorlik, ijtimoiy inklyuziya, O'zbekiston-2030.

KIRISH

Global raqamli iqtisodiyotning jadallik bilan rivojlanishi natijasida aloqa xizmatlari zamonaviy jamiyat hayotining markaziy omillaridan biriga aylandi. Endilikda ular oddiy axborot almashish vositasi sifatida emas, balki iqtisodiy o'sishning katalizatori, hududiy rivojlanishning tenglashtiruvchi mexanizmi va innovatsion jarayonlarni rag'batlantiruvchi kuch sifatida qaralmoqda. Raqamli muhitning kengayishi davlatlarning iqtisodiy barqarorligi, biznesning samaradorligi va aholining turmush darajasiga bevosita ta'sir ko'rsatayotganini xalqaro tajriba yaqqol ko'rsatib turibdi. Shu bois aloqa xizmatlari sektori nafaqat texnologik, balki ijtimoiy va makroiqtisodiy vazifalarni ham bajaruvchi tizimga aylanmoqda.

O'zbekiston misolida ham mazkur jarayonlar aniq sezilmoqda. Aloqa korxonalari ichki bozorning yuqori talablariga moslashish, aholiga ko'rsatilayotgan xizmatlar sifati va hajmini oshirish, shuningdek, xalqaro integratsiya jarayonlarida faol ishtirok etish zarurati bilan yuzma-yuz turibdi. Ayni paytda mamlakat telekommunikatsiya sohasi yangi bosqichni boshdan kechirmoqda — u klassik aloqa xizmatlarini ko'rsatishdan boshlab keng qamrovli raqamli ekotizimlar shakllantirish sari intilmoqda. Bunda internet xizmatlari, mobil aloqa, keng polosali tarmoqlar va bulutli texnologiyalar iqtisodiyotning barcha segmentlari bilan bevosita bog'liq holda rivojlanmoqda.

Shu bilan birga, raqamli iqtisodiyotning global tendensiyalari aloqa xizmatlari uchun yangi imkoniyatlar va sinovlarni yuzaga keltirmoqda. Masalan, xalqaro raqobatning kuchayishi, foydalanuvchilarning yuqori sifat va tezkorlikka bo'lgan ehtiyojining ortishi, shuningdek, xizmatlarning diversifikatsiyasi sektor oldiga kompleks vazifalarni qo'yimoqda. Shu nuqtai nazardan, O'zbekistonda aloqa xizmatlari

bozorini modernizatsiya qilish, raqamli transformatsiyani jadallashtirish va innovatsion yechimlarni keng joriy etish davlat strategiyasining ustuvor yo'nalishlariga kiritilgan.

Ushbu maqolada aynan shu jarayonlarning nazariy asoslari, xalqaro tajribadagi ilg'or amaliyotlar hamda ularning milliy strategiyalar bilan uyg'unlashuvi ilmiy nuqtai nazardan tahlil qilinadi. Bu esa nafaqat aloqa xizmatlari bozorining hozirgi ahvolini tushunishga, balki uning kelgusi rivojlanish istiqbollari belgilashga ham yordam beradi.

ADABIYOTLAR SHARHI

Aloqa xizmatlari diversifikatsiyasi masalasi zamonaviy iqtisodiyotda alohida ahamiyat kasb etmoqda, chunki u nafaqat xizmatlar bozorining kengayishi, balki iqtisodiy barqarorlik va innovatsion o'sishni ta'minlovchi asosiy omillardan biri sifatida ko'riladi. Xorijiy adabiyotlarda bu jarayonni o'rganish uchun bir qator metodologik yondashuvlar ishlab chiqilgan bo'lib, ular orasida eng ko'p qo'llaniladiganlaridan biri Herfindahl-Hirschman indeksi (HHI) hisoblanadi. Ushbu indeks xizmatlar bozorida raqobat darajasi va diversifikatsiya ko'lamini aniqlashda muhim ahamiyatga ega bo'lib, uning yordamida monopolistik tendensiyalarni aniqlash, xizmatlar segmentlarining balansini o'lchash va iqtisodiy samaradorlikka ta'sirini tahlil qilish imkoniyati yaratiladi (Miller, 2006).

Shuningdek, Technological Diversity Index (TDI) ham alohida o'rin tutadi. Bu ko'rsatkich xizmatlarning texnologik asoslari va ularning turli segmentlarda qo'llanilish darajasini baholash imkonini beradi. TDI ko'proq innovatsion muhit, texnologik integratsiya va yangi xizmatlar joriy etilishining iqtisodiy samaralarini tahlil qilishda qo'llaniladi. Natijada, ushbu indeks orqali nafaqat mavjud xizmatlarning diversifikatsiya darajasi, balki kelajakdagi rivojlanish istiqbollari ham aniqlanadi. Shu bilan bir qatorda, Cross-Referral ROI ko'rsatkichi xizmatlararo integratsiya va ularning o'zaro foyda keltirish imkoniyatlarini aniqlashda muhim vosita sifatida qo'llanadi. Mazkur metodologiya xizmatlar segmentlari o'rtasidagi o'zaro ta'sirni iqtisodiy natijalar bilan bog'lab, diversifikatsiya strategiyalarining samaradorligini o'lchash imkonini beradi (Gnangnon, 2021).

Milliy ilmiy maktab vakillari ham bu borada o'z yondashuvlarini ishlab chiqib, mavjud xorijiy usullarni O'zbekiston sharoitlariga moslashtirishga intilganlar. Xususan, Mamatqulov, Nurmatova va Sattorovlarning tadqiqotlarida aloqa xizmatlari diversifikatsiyasini baholash uchun kompozit diversifikatsiya indekslari ishlab chiqilgan. Ushbu indekslar milliy xizmatlar sektori xususiyatlarini hisobga olgan holda shakllantirilgan bo'lib, ular infratuzilmaning salohiyatini, foydalanuvchilarning ehtiyojlarini va rentabellik mezonlarini bir butunlikda qamrab oladi. Natijada, O'zbekiston sharoitida diversifikatsiya jarayonlarini tahlil qilish yanada chuqurlashgan, xizmatlar bozorining rivojlanish istiqbollari va strategik yo'nalishlari aniqlangan.

Xorijiy va mahalliy adabiyotlar ko'rsatadiki, aloqa xizmatlari diversifikatsiyasi nafaqat xizmatlar ko'lamining kengayishi, balki ularning iqtisodiy samaradorligini oshirish, texnologik yangiliklarni joriy etish va raqobatbardoshlikni ta'minlashda ham muhim rol o'ynaydi. Shu bois ushbu yo'nalishdagi ilmiy izlanishlar O'zbekistonning aloqa sektori barqaror rivojlanishiga ilmiy-nazariy asos bo'lib xizmat qiladi.

METODOLOGIYA

Mazkur tadqiqotning metodologik asoslari ilmiy-analitik va statistik yondashuvlarning uyg'unlashtirilgan shakliga tayangan bo'lib, u nazariy tushunchalarni empirik dalillar bilan bog'lashga imkon berdi. Ilmiy izlanish jarayonida, avvalo, diversifikatsiya tushunchasining nazariy mohiyati va uning iqtisodiy samaradorlikka ta'siri tahlil qilindi. Xususan, xizmatlar bozori rivojlanishida diversifikatsiyaning qanday rol o'ynashi, u makroiqtisodiy barqarorlik, raqobatbardoshlik va innovatsion rivojlanishga qanchalik hissa qo'shishi ilmiy manbalar asosida o'rganildi. Shu jihatdan tadqiqot nazariy qismida xalqaro tajriba, xorijiy indekslar va mahalliy metodologik yondashuvlar qiyosiy tahlil qilinib, ularning afzalliklari hamda cheklovlari aniqlashtirildi.

Empirik qismda esa O'zbekiston aloqa kompaniyalari faoliyatining 2020–2024 yillardagi rivojlanish tendensiyalari chuqur statistik tahlil qilindi. Mazkur bosqichda sohaning asosiy ko'rsatkichlari — xizmatlar portfeli tarkibi, abonentlar soni, xizmatlardan foydalanish darajasi, xizmatlarning eksport hajmi va foydalanuvchilar ehtiyojlarini qondirish sifati — rasmiy statistik ma'lumotlar asosida o'rganildi. Ushbu ko'rsatkichlar orqali xizmatlar bozoridagi o'zgarishlarning umumiy dinamikasi hamda diversifikatsiya darajasi aniqlab borildi.

Amaliy tahlil jarayonida bir qator indekslar qo'llanildi. Jumladan, Technological Diversity Index (TDI) aloqa xizmatlarining texnologik asoslarda qanchalik kengayganini va yangi xizmat turlarining joriy etilish darajasini o'lchashda foydalanildi. Herfindahl-Hirschman indeksi (HHI) xizmatlar bozorida raqobat darajasini aniqlash hamda xizmatlar segmentlari konsentratsiyasini baholash uchun qo'llanildi. Shuningdek, O'zbekiston olimlari tomonidan ishlab chiqilgan Kompozit Diversifikatsiya Struktura Indeksi (KDSI) milliy bozor sharoitlariga moslashtirilgan bo'lib, u xizmatlar portfelinig infratuzilma salohiyati, foydalanuvchilar ehtiyojlarini qondirish ko'rsatkichlari va rentabellik mezonlarini bir butun tizimda baholash imkonini berdi.

Mazkur indekslarning qo'llanilishi aloqa xizmatlari portfelinig kengayish darajasini ko'rsatish bilan birga, mijozlarga xizmat ko'rsatish sifatining o'zgarishini ham aniqlash imkonini berdi. Shu bilan birga, xizmatlarning xalqaro bozorlarga chiqish hajmi, eksport tarkibi va uning dinamikasi ham alohida statistik tahlil qilindi. Bu yondashuv xizmatlar diversifikatsiyasi nafaqat ichki bozor uchun, balki tashqi iqtisodiy faoliyat uchun ham qanchalik ahamiyatga ega ekanini ochib berdi.

Umuman olganda, tadqiqot metodologiyasi nazariy konseptlarni empirik dalillar

bilan uyg'unlashtirgan holda, aloqa xizmatlari diversifikatsiyasining O'zbekiston iqtisodiyotidagi real o'rni va istiqbolini har tomonlama tahlil qilishga qaratildi. Natijada olingan ilmiy xulosalar milliy strategiyalar ishlab chiqishda va xizmatlar sektorini modernizatsiya qilishda amaliy ahamiyat kasb etadi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Tahlil natijalari shuni ko'rsatadiki, 2020–2024 yillarda O'zbekiston aloqa xizmatlari hajmi keskin oshgan, xizmatlar diversifikatsiyasi bo'yicha ko'rsatkichlar esa yuqori dinamikani namoyon qilgan. Jumladan, "O'zbektelekom" AK misolida xizmat turlarining ko'payishi, foydalanuvchi segmentlarining kengayishi va xizmatlar orqali daromad strukturasi o'zgarishi kuzatildi. Bu esa strategik diversifikatsiya orqali iqtisodiy barqarorlikka erishish mumkinligini ko'rsatadi.

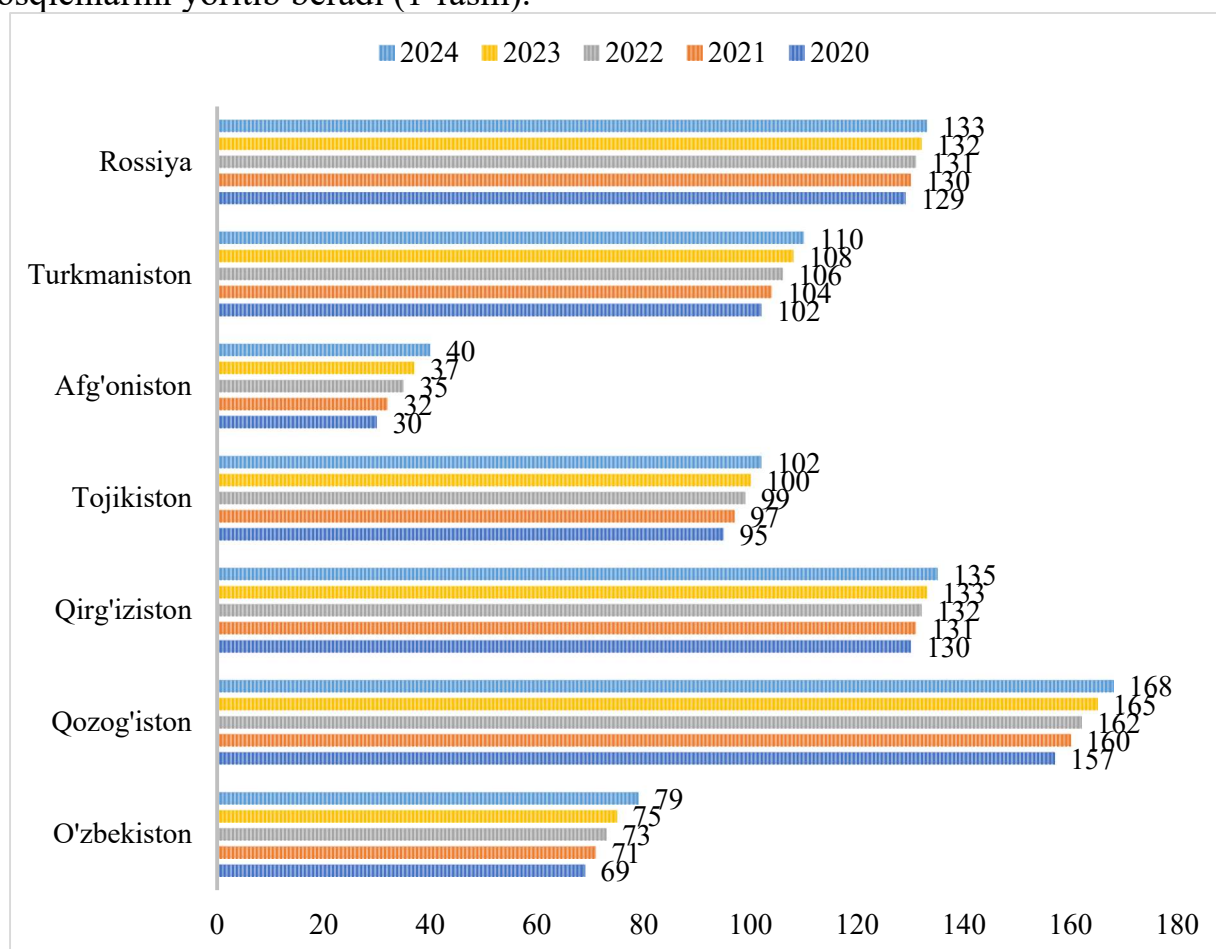
Raqamli transformatsiya sharoitida xizmatlar diversifikatsiyasi nafaqat texnologik moslashuv, balki ijtimoiy va mintaqaviy tenglikni ta'minlash vositasi sifatida ham xizmat qilmoqda. Mahalliy va xalqaro tajribalar asosida ko'rinib turibdiki, xizmatlar spektrining kengligi kompaniyalarning raqobatbardoshligini oshirish bilan birga, foydalanuvchi ehtiyojlariga mos xizmatlarni taklif qilish imkonini beradi. Shu bois, O'zbekiston aloqa sektori uchun kompozit baholash indeksleri asosida strategik rejalashtirish alohida ahamiyatga ega.

Global raqamli iqtisodiyot sharoitida aloqa korxonalarini nafaqat axborot oqimini boshqaruvchi texnologik vosita, balki iqtisodiy o'sish, ijtimoiy tenglik va innovatsion infratuzilmaning ajralmas bo'g'ini sifatida namoyon bo'lmoqda. Bugungi kunda dunyo bo'yicha 5G, sun'iy intellekt va bulutli xizmatlar kabi ilg'or texnologiyalar orqali aloqa sohasida ilgari surilayotgan strategiyalar mamlakatlararo raqobat ustunligini belgilab bermoqda. O'zbekiston ham bu global tendensiyalardan chetda qolmay, o'zining 2030-yilgacha bo'lgan Ayni vaqtda, O'zbekistonning aloqa sektori hali to'liq integratsiyalashmagan bo'lsa-da, jahon standartlariga moslashuv bosqichma-bosqich amalga oshirilmoqda. Bu jarayon nafaqat iqtisodiy samaradorlikni, balki aholining barcha qatlamlariga xizmatlar orqali ijtimoiy inklyuziyani ta'minlash imkonini beradi.

O'zbekiston aloqa korxonalarining jahon miqyosidagi o'rnini belgilashda asosiy e'tibor xalqaro tajriba va texnologik uyg'unlashuvga qaratilmoqda. Masalan, Singapur, Finlyandiya va Estoniya singari davlatlarda aloqa sektori xizmatlarining ko'p tarmoqlilik (diversifikatsiya), tezkorlik va raqamli inklyuziyani ta'minlashdagi yondashuvlari O'zbekiston uchun amaliy ahamiyat kasb etmoqda. Bugungi kunga kelib, "O'zbektelekom" AK, "UMS", "Beeline Uzbekistan" va boshqa operatorlar IP-telefoniya, bulutli xizmatlar va mobil bank xizmatlari kabi ko'p funksiyali xizmatlar orqali ichki bozor talablariga javob berishga harakat qilmoqda. Biroq, bu jarayonda global raqobatga tayyor bo'lish uchun xizmatlar sifati, tarmoq kengligi va inson resurslari salohiyati bo'yicha tizimli yondashuv zarur. Shu nuqtai nazardan, 2030-yilga mo'ljallangan strategiya mamlakat aloqa sektorini xalqaro standartlar asosida rivojlantirish, eksport salohiyatini oshirish va hududlararo barqaror aloqani ta'minlash kabi ustuvor vazifalarni belgilaydi. Demak, aloqa korxonalarining jahon miqyosidagi iqtisodiy-ijtimoiy holati nafaqat texnologik tayyorgarlik, balki strategik yondashuv, inson kapitali va xizmatlar innovatsiyasiga tayanadi. Bu esa O'zbekistonning raqamli

iqtisodiyotda faol ishtirokini ta'minlashga xizmat qiladi.

1-rasmda 2020-yildan 2024-yilgacha bo'lgan davr mobaynida O'zbekiston, Qozog'iston, Qirg'iziston, Tojikiston, Afg'oniston, Turkmaniston va Rossiya kabi davlatlarda har 100 nafar aholiga to'g'ri keladigan mobil aloqa abonentlari soni – ya'ni mobil teledensitet darajasi – yillik dinamikasi ko'rsatilgan. Ushbu ko'rsatkichlar mobil texnologiyalar infratuzilmasining aholi orasida qanday tezlikda ommalashganini, shuningdek, raqamli iqtisodiyot va aloqa xizmatlarining qamrov darajasini baholashda muhim mezon sifatida xizmat qiladi. Har bir mamlakat bo'yicha yillik o'zgarishlar mintaqaviy aloqa sektorining rivojlanish sur'atlarini, texnologik infratuzilmaning kengayish darajasini hamda foydalanuvchi ehtiyojlariga moslashuv holatini tahlil qilish imkonini beradi. Shuningdek, mobil teledensitet bo'yicha yuqori yoki past ko'rsatkichlar mamlakatlarning raqamli integratsiyasi, xizmatlar diversifikatsiyasi va aloqa strategiyalarining samaradorligiga ham bevosita ta'sir ko'rsatadi. Jadvaldagi raqamlar bu borada har bir davlatning o'ziga xos yo'nalishini va rivojlanish bosqichlarini yoritib beradi (1-rasm).



1-rasm. MDH mamlakatlari orasida aloqa zichligi ko'rsatkichi (2020-2024 yy³⁷)

Aloqa korxonalari xalqaro iqtisodiy aloqalarning zamonaviy strukturasi sifatida global iqtisodiy tizimning ajralmas bo'lagiga aylangan. Grafikdagi O'zbekiston

³⁷ <https://www.ceicdata.com/en/indicator/uzbekistan/teledensity-mobile>

misolida ko'rish mumkinki, 2020 yildan 2024 yilgacha tashqi iqtisodiy aloqalar ko'rsatkichlari doimiy o'sib borgan (69 dan 79 gacha). Bu o'sish bevosita mamlakatda faoliyat yuritayotgan transmilliy korxonalar va ularning xalqaro hamkorliklar orqali yangi imkoniyatlar yaratishi bilan bog'liq. Ular xorijiy investitsiyalarni jalb qilgan holda innovatsion texnologiyalarni olib keladi, mehnat unumdorligini oshiradi va eksport imkoniyatlarini kengaytiradi. Ayniqsa, iqtisodiy diversifikatsiyaga intilayotgan mamlakatlarda bu korxonalar yetakchi drayver rolini o'ynaydi ³⁸.

Afg'onistonning grafikda eng past ko'rsatkichlarga ega ekani (2024 yilda 40) iqtisodiyotda diversifikatsiya darajasining sustligidan dalolat beradi. Bunday bir yoqlamalik mamlakatni tashqi zarbalarga nisbatan himoyasiz qiladi va ijtimoiy tengsizlikni kuchaytiradi. Alqoa korxonalari esa bu kabi iqtisodiyotlarda yangi sektorlarni, jumladan ishlab chiqarish, xizmat ko'rsatish va raqamli texnologiyalarni rivojlantirish orqali diversifikatsiyani kuchaytiradi. Ular infratuzilma loyihalarida ishtirok etadi, xalqaro kompaniyalar bilan aloqalar o'rnatadi va mahalliy ishbiarmonlarni global qiymat zanjirlariga qo'shadi. Natijada iqtisodiyot ichki resurslarga bog'lanib qolmay, tashqi bozorlar bilan uzviy bog'liq bo'ladi³⁹⁴⁰.

Qozog'iston grafikda eng yuqori iqtisodiy aloqalarga ega davlat sifatida ajralib turibdi (2024 yilda 168), bu esa uning tashqi iqtisodiy siyosatining faol va keng qamrovli ekanligini ko'rsatadi. Bu mamlakat energetika, transport-logistika, sun'iy intellekt va raqamli texnologiyalar sohalarida faol diversifikatsiya siyosatini olib bormoqda. Transmilliy alqoa korxonalari bu strategiyani qo'llab-quvvatlab, ishlab chiqarish bazasini kengaytiradi va eksport salohiyatini oshiradi. Ularning faoliyati tufayli Qozog'iston global ta'minot zanjirlarida muhim o'rin egallaydi. Diversifikatsiya esa iqtisodiyotning ichki resurslar va bozor kon'yunkturasiga qaramligini kamaytiradi ⁴¹.

Tojikiston va Turkmanistonning iqtisodiy aloqalar ko'rsatkichlari nisbatan o'rta darajada (mos ravishda 102 va 110) bo'lib, bu ularning rivojlanayotgan, ammo to'liq diversifikatsiyalanmagan iqtisodiy tizimga ega ekanligini bildiradi. Bu davlatlarda iqtisodiy faoliyat asosan tabiiy resurslar, qishloq xo'jaligi va chet elga mehnat migratsiyasiga tayanadi. Alqoa korxonalari bu kabi iqtisodiyotlarda yangi texnologiyalar olib kiradi va sanoat tarmoqlarini modernizatsiyalash orqali ishlab chiqarish samaradorligini oshiradi. Ular yuqori qo'shilgan qiymatli mahsulotlarni ishlab chiqarishni yo'lga qo'yadi, bu esa iqtisodiy mustaqillikni mustahkamlaydi. Bunday strategik yondashuv diversifikatsiyani faollashtirib, mamlakatni iqtisodiy ko'tarilishga yo'naltiradi⁴².

Qirg'iziston misolida (2024 yilda 135) alqoa korxonalarining mehnat migratsiyasi bilan bog'liq ijtimoiy va iqtisodiy muammolarni yengillashtirishdagi roli yaqqol namoyon bo'ladi. Chet elga ishlash uchun chiqayotgan fuqarolarning asosiy

³⁸ United Nations publication issued by the United Nations Conference on Trade and Development.

UNCTAD/WIR/2020. United Nations Publications, 405 East 42nd Street, New York, New York 10017, United States of America, 268 p, https://unctad.org/system/files/official-document/wir2020_en.pdf

³⁹ <https://www.worldbank.org/en/topic/trade/publication>

⁴⁰ <https://www.worldbank.org/en/topic/trade/publication/>

⁴¹ <https://www.oecd.org/en/search.html?orderBy=mostRelevant&page=0&facetTags=oecd-countries%3Auzb>

⁴² <https://www.imf.org/en/Publications/WEO/Issues/2025/07/29/world-economic-outlook-update-july-2025>

maqsadi – oilaviy daromadni oshirishdir, lekin bu vaqtincha yechimdir. Alqoa korxonalari esa mahalliy ish o‘rinlarini yaratish orqali bu muammoning ildiziga qarshi kurashadi. Ular kasb-hunar o‘rgatish markazlarini ochadi, zamonaviy ishlab chiqarish texnologiyalarini joriy etadi va aholining salohiyatini to‘liq ishga soladi. Natijada diversifikatsiya orqali ijtimoiy barqarorlik va iqtisodiy inklyuziya ta‘minlanadi⁴³.

Rossiya va Qozog‘iston kabi davlatlar yuqori iqtisodiy aloqalar ko‘rsatkichlari bilan raqobatbardosh iqtisodiy modelga erishganini ko‘rsatadi. Raqobatbardoshlik – bu nafaqat ichki iste‘molchilar ehtiyojini qondirish, balki xalqaro bozorlarda o‘z o‘rnini topishdir. Alqoa korxonalari xalqaro standartlarga mos ishlab chiqarishni tashkil etib, milliy kompaniyalarni raqobatga tayyorlaydi. Bunda diversifikatsiya markaziy o‘rinni egallaydi, chunki faqat bir soha yoki mahsulotga bog‘liq bo‘lgan iqtisodiyot doimiy xavf ostida bo‘ladi. Shu bois, alqoa korxonalarining faoliyati – bu strategik ustuvorlikni ifodalaydi⁴⁴.

Iqtisodiy diversifikatsiya iqtisodiy tizimlarni tashqi zarbalarga chidamli qiladi, bu esa 2020 yildan keyingi global pandemiya davrida ayniqsa dolzarb bo‘ldi. Ta‘minot zanjirlari uzilishi, energetika inqirozlari va geosiyosiy tarangliklar bir yoqlama iqtisodiy modellarning zaifligini fosh etdi. Alqoa korxonalari esa bir nechta sohalarda faoliyat yuritish imkoniyati orqali bu xavflarni muvozanatlashtiradi. Ular xalqaro sherikliklarni mustahkamlab, eksport-import muvozanatini barqarorlashtiradi. Shu orqali iqtisodiy tizim mustahkamlanadi va mamlakatlar uzoq muddatli o‘shishga erishadi⁴⁵.

Diversifikatsiyalashgan iqtisodiy model faqat iqtisodiy emas, balki ijtimoiy barqarorlikka ham olib keladi. Alqoa korxonalari mintaqaviy infratuzilmani rivojlantiradi, kasbga yo‘naltirish va ta‘lim loyihalarini amalga oshiradi. Bu esa mahalliy aholini iqtisodiy faoliyatga jalb etadi, yoshlar va ayollar uchun imkoniyatlar yaratadi. Iqtisodiyotda ko‘p tarmoqlilik ortishi bilan jamiyatda ijtimoiy tenglik va barqarorlik ortadi. Shu sababli, alqoa korxonalarining faoliyati inson rivojlanishi bilan ham chambarchas bog‘liqdir⁴⁶.

Kelajak iqtisodiyoti innovatsiya, raqamlashtirish va global integratsiyaga asoslanadi. Alqoa korxonalari bu uch omilning har uchalasini birgalikda olib kiradi va iqtisodiy tizimni zamonaviylashtiradi. Grafikdagi mamlakatlar orasidagi tafovutlar aynan diversifikatsiya darajasiga bog‘liqdir: kimki bu yo‘nalishni chuqurlashtirsa, iqtisodiy jihatdan barqaror va kuchli bo‘ladi. Innovatsion texnologiyalar orqali yangi mahsulotlar, yangi xizmatlar yaratiladi va yangi bozorlar ochiladi. Shu bois, diversifikatsiyani alqoa korxonalari orqali amalga oshirish strategik zaruratdir⁴⁷.

MUHOKAMA

O‘zbekiston telekommunikatsiya infratuzilmasi tobora rivojlanib, biznes subyektlari uchun yuqori sifatli, ishonchli va barqaror internet xizmatlarini taqdim

⁴³ Time to Act for SDG 8: Integrating Decent Work, Sustained Growth and Environmental Integrity – International Labour Office – Geneva: ILO, 2019

⁴⁴ https://www.isc.hbs.edu/strategy/Documents/Strategy_Competitiveness_Porter.pdf

⁴⁵ <https://www.unido.org/resources-publications-flagship-publications-industrial-development-report>

⁴⁶ <https://www.unido.org/resources-publications-flagship-publications-industrial-development-report>

⁴⁷ <https://www.weforum.org/reports/global-competitiveness-report-2023/>

etuvchi yetakchi provayderlar tarmog'i shakllanmoqda. Ushbu xizmat ko'rsatuvchilar zamonaviy raqamli texnologiyalar – xususan, optik tolali aloqa tizimlari (FTTx/GPON), yuqori quvvatli ajratilgan kanallar (Leased Line), virtual xususiy tarmoqlar (VPN), bulutli hisoblash xizmatlari (cloud services) va tarmoq uzilishlariga qarshi zaxira kanal tizimlari orqali doimiy va uzluksiz ulanishni kafolatlaydi. Bu infratuzilma biznes jarayonlarining raqamli transformatsiyasini tezlashtirishda, axborot xavfsizligini mustahkamlashda va ma'lumotlar oqimini optimallashtirishda asosiy vosita sifatida xizmat qilmoqda. Yetakchi internet provayderlar mijozlarga nafaqat raqobatbardosh tariflar va texnik moslashuvchanlikni, balki 24/7 qo'llab-quvvatlovchi muhandislik xizmatlari va keng tarmoq diapazonini taklif etadi. Bu holat O'zbekistonning raqamli iqtisodiyot sari harakatida fundamental infratuzilma komponenti sifatida internet xizmatlarining strategik ahamiyatini yaqqol namoyon etadi.

Quyida taqdim etilayotgan jadvalda O'zbekiston Respublikasida faoliyat yuritayotgan yetakchi biznes internet-provayderlari hamda ular tomonidan korxona va tashkilotlarga ko'rsatilayotgan eng muhim, strategik ahamiyatga ega bo'lgan raqamli xizmatlar majmuasi tizimli ravishda aks ettirilgan (2-jadval).

2-jadval

O'zbekistondagi asosiy biznes internet provayderlari va ularning eng muhim xizmatlari⁴⁸

Provayder	Muhim xizmatlar	Tarmoq texnologiyasi	Hududiy qamrov
Connected Networks	SD-WAN, SASE, zaxira kanallari, bulut platformalari	Optik tolali, SD-WAN	Toshkent, Namangan, Samarqand
East Telecom (Xpeed)	Tezkor optik internet, maxsus liniya, VPN, bulutli xizmat	FTTx/GPON, Leased Line	Respublikada keng qamrov
BusinessCom Satellite	VSAT orqali sun'iy yo'ldosh internet, videoaloqa, VoIP	Sun'iy yo'ldosh/VSAT	Remote va qiyin hududlarda
Sola.uz	Tez va arzon Wi-Fi, korxona uchun yuqori tezlikdagi internet	Wi-Fi, FTTx	Yirik shaharlar va markazlarda
TNET, ALLNET va boshqalar	Ofis interneti, statik IP, texnik ko'mak	Turli texnologiyalar	Butun O'zbekiston

Jadvalda keltirilgan provayderlar orqali taqdim etilayotgan xizmatlar – xususan optik tolali tarmoqlar, ixtisoslashtirilgan liniyalar, VPN yechimlari, bulutli infratuzilmalar va rezerv kanallar – O'zbekistonda raqamli iqtisodiyotning institutsional asosi bo'lib xizmat qilmoqda. Tahlil etilayotgan ma'lumotlar nafaqat amaldagi texnologik imkoniyatlarni ochib beradi, balki biznes-subyektlarning raqamli transformatsiyaga qanchalik tayyor ekanligini ham ko'rsatadi. Shunday qilib, ushbu jadval iqtisodiyotni zamonaviylashtirishga xizmat qiluvchi muhim telekommunikatsiya xizmatlari tarkibini chuqur o'rganish imkonini beradi (1-jadval).

O'zbekistonning biznes internet xizmatlari bozorida faoliyat yuritayotgan

⁴⁸ <https://www.connectednetworks.io/countries/uzbekistan-business-internet-connectivity-provider>

provayderlar infratuzilma darajasi, texnologik innovatsiyalar va xizmatlar spektriga ko'ra sezilarli farq qiladi. Masalan, Connected Networks kompaniyasi SD-WAN va SASE kabi ilg'or korporativ yechimlarni taklif etayotgan bo'lsa, Sola.uz arzon va qulay Wi-Fi xizmatlariga e'tibor qaratmoqda. Bu holat internet xizmatlarining segmentatsiyalashuvi va diversifikatsiyalashgan ehtiyojlarga moslashuvi jarayonini aks ettiradi. Bu tahlil ko'rsatadiki, O'zbekistonning internet infratuzilmasi mintaqaviy va texnologik jihatdan turli qatlamlar bo'yicha diversifikatsiyalashayotgan yuqori dinamik tizimdir.

Jadvaldagi provayderlar xizmat turlari va texnologik imkoniyatlari nuqtayi nazaridan bir-biridan ancha farqlanadi. East Telecom (Xspeed) respublika bo'ylab keng tarmoq qamrovi va GPON texnologiyasi asosidagi yuqori tezlikdagi optik internetni taklif etib, eng barqaror xizmat ko'rsatish imkoniyatiga ega provayder sifatida ajralib turadi. Bunga qarshi, Connected Networks esa, texnologik murakkablik darajasi yuqori bo'lgan SD-WAN va SASE yechimlari orqali raqamli xavfsizlik va xizmat elastikligini ta'minlab, yuqori darajadagi bizneslar uchun ixtisoslashgan xizmatlarni taqdim etadi. Bu ikki model – biri mass-market, ikkinchisi yuqori segment uchun – diversifikatsiyaning asosiy turlarini ifodalaydi: geografik va funksional diversifikatsiya. Shunday qilib, O'zbekiston aloqa sektoridagi diversifikatsiya biznes ehtiyojlariga moslashish strategiyasiga asoslanmoqda.

3-jadval

O'zbekiston telekom xizmatlari bozoriga oid ko'rsatkichlar (2023–2025)⁴⁹

Ko'rsatkich	Qiymat
Telekom xizmatlari bozori hajmi, trln so'm	24,1
2025-yilda bozor o'sishi, %	15,3
Uy interneti bozorida "O'zbektelekom" AKning ulushi, %	83
Mobil abonentlar soni, mln	36,3
SHPD (keng polosali internet) qamrovi, aholiga nisbatan, %	93,3
2023–2025 yillarda o'rtacha yillik o'sish sur'ati, %	12,7

O'zbekiston telekommunikatsiya xizmatlari bozori 2024-yil yakunlariga ko'ra 24,1 trillion so'mlik hajmga yetib, milliy iqtisodiyotning strategik sektori sifatida shakllandi. Ushbu ko'rsatkich xizmatlar sektorida raqamli infratuzilmaga bo'lgan talabning ortib borayotganini ko'rsatib, yirik aloqaviy infratuzilmalar, jumladan optik tolali tarmoqlar, mobil tarmoq yangilanishi va sun'iy intellekt asosidagi xizmatlarning kengayishini aks ettiradi. Raqamli xizmatlar va internetga asoslangan iqtisodiyot uchun bu hajm mamlakatning texnologik yetuklik darajasini belgilaydi. Telekommunikatsiya bozorining chuqurlashtirilgan diversifikatsiyasi — ya'ni, mobil, simli, bulutli va keng polosali xizmatlarning parallel ravishda rivojlanishi — ushbu sektorni boshqa iqtisodiy tarmoqlarga kuchli integratsiyalashgan holda rivojlantirishga xizmat qilmoqda. Bunda axborot oqimi tezligi, xavfsizligi va barqarorligi yuqori bo'lgan xizmatlar mamlakat ichki bozorida raqamli barqarorlikni ta'minlovchi omilga aylanmoqda.

2025-yilda O'zbekiston telekommunikatsiya bozorining o'sish sur'ati 15,3 foizni tashkil qilishi kutilmoqda, bu esa mintaqa miqyosida yuqori natija hisoblanadi.

⁴⁹ <https://uz.kursiv.media/2025-07-01/telekom-rynok-uzbekistana-vyrastet-na-153-v-2025-godu-nexign/>

Bu sur'at innovatsion xizmatlar, xususan raqamli moliya, bulutli hisoblash, IoT (Internet of Things) va korporativ tarmoqlarni kengaytirish orqali yuzaga kelmoqda. O'sishning asosiy harakatlantiruvchilari sifatida keng polosali internet tarmoqlarining modernizatsiyasi, rural hududlarga xizmatlar kirib borishi va mobil trafikning hajman ortishi ko'rsatib o'tiladi. Diversifikatsiya bu yerda iqtisodiy xavfsizlikning kalitidir: faqat mobil yoki faqat uy interneti bozoriga tayanish o'rniga, ko'p qirrali xizmatlar portfeli yaratilmoqda. Bu ko'rinishdagi o'sish milliy iqtisodiyotda tarmoqlararo sinergetik rivojlanishga va zamonaviy raqamli infratuzilmaning shakllanishiga zamin yaratadi.

Uy interneti bozorida "O'zbektelekom" kompaniyasining 83 foizlik ulushga ega ekani, uning bozorni monopol tarzda emas, balki yetakchi milliy operator sifatida boshqarayotganini ko'rsatadi. Bu holat davlat ishtirokidagi yirik kompaniyalar raqamli transformatsiyada qanday ijtimoiy-iqtisodiy rol o'ynashi mumkinligini ochiq ko'rsatadi. "O'zbektelekom" AK tomonidan taqdim etilayotgan xizmatlarning geografik va texnologik diversifikatsiyasi (GPON, ADSL, Wi-Fi, bulutli xizmatlar) foydalanuvchilarga qulay narx, barqaror aloqa va yuqori tezlikni kafolatlaydi. Kompaniyaning katta ulushi bozorni to'liq egallash emas, balki barqaror va uzluksiz raqamli xizmatlarni keng jamoatchilikka yetkazish strategiyasiga asoslangan. Bu esa milliy aloqa infratuzilmasida davlat sektorining diversifikatsiya siyosatida qanday strategik rol o'ynashini ko'rsatadi.

XULOSA

Olib borilgan tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, xizmatlar diversifikatsiyasi nafaqat aloqa xizmatlari bozorining kengayishini ta'minlaydi, balki butun sektorning iqtisodiy samaradorligi va innovatsion salohiyatini oshirishda strategik omil sifatida qaralishi lozim. Raqamli transformatsiya jarayonida xizmatlar turlarining ko'payishi yangi texnologiyalarning joriy etilishi, foydalanuvchilar uchun qo'shimcha imkoniyatlar yaratilishi va bozor sharoitlariga tezkor moslashish imkoniyatlarini kengaytiradi. Natijada, diversifikatsiyalashgan xizmatlar portfeli mintaqaviy tenglikni ta'minlash, ijtimoiy inklyuziya darajasini oshirish hamda aholining barcha qatlamlari uchun raqamli imkoniyatlardan foydalanish imkonini beradi.

Tahlillar shuni ko'rsatadiki, TDI, HHI, ROI va KDSI kabi indekslardan foydalanish aloqa kompaniyalariga xizmatlar spektrini ilmiy asoslangan holda optimallashtirish imkonini beradi. Xususan, Technological Diversity Index (TDI) xizmatlarning texnologik asoslari va ularning yangilanish darajasini baholashda, Herfindahl-Hirschman indeksi (HHI) esa xizmatlar segmentlari o'rtasidagi konsentratsiya va raqobat darajasini aniqlashda muhim metodologik vosita hisoblanadi. Shu bilan birga, Cross-Referral ROI ko'rsatkichi xizmatlararo integratsiya va ular keltiradigan foydaning o'zaro ta'sirini aniqlashda qo'llanilsa, milliy sharoitga moslashtirilgan Kompozit Diversifikatsiya Struktura Indeksi (KDSI) xizmatlar infratuzilmasining salohiyati, foydalanuvchilar ehtiyojlari va rentabellik mezonlarini kompleks tarzda baholash imkonini beradi.

O'zbekiston aloqa sektori bugungi kunda xalqaro tajribadan faol foydalanishi va uni milliy metodologiyalar bilan uyg'unlashtirishi zarur. Faqat shu yo'l bilan xizmatlar

diversifikatsiyasi jarayonining to'liq samaradorligini ta'minlash mumkin. Xorijiy yondashuvlarning afzalliklari, masalan, indeksatsiya va raqamli ko'rsatkichlar orqali diversifikatsiya darajasini o'lchash, milliy yondashuvlar bilan birgalikda qo'llanilganda yanada to'liq va haqqoniy natijalarga erishiladi. Shu orqali O'zbekiston aloqa sektori nafaqat ichki bozor talablariga samarali javob bera oladi, balki mintaqaviy va global raqobat muhitida ham o'z o'rnini mustahkamlaydi.

Xulosa qilib aytganda, xizmatlar diversifikatsiyasi aloqa sohasida iqtisodiy samaradorlik, raqamli innovatsiyalarni keng joriy etish va jamiyatning barcha qatlamlari uchun inklyuziv raqamli rivojlanishni ta'minlovchi strategik yo'nalishdir. Shu sababli, milliy rivojlanish strategiyalarida xizmatlar diversifikatsiyasini chuqurroq tahlil qilish, uni xorijiy tajribalar bilan uyg'unlashtirish va zamonaviy statistik usullar asosida baholash davlat siyosati darajasida ustuvor ahamiyat kasb etadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Douglas Miller. Technological Diversity Theory. 2006.
2. Gnanon S.K. Service Export Diversification and Economic Growth 2021.
3. Harvard Business School. Cross-Referral ROI Model. 2011.
4. Mamatqulov B.B. Xizmatlar tizimini baholash modeli. 2018.
5. Nurmatova G.S. Servis eksporti rentabelligi koeffitsienti. 2019.
6. Sattorov Z.A. Foydalanuvchi-modulli indeks. 2021.
7. Xo'jayeva Sh.A. Kompozit diversifikatsiya koeffitsienti. 2020.
8. Tursunova M. T. PROSPECTS FOR THE DEVELOPMENT OF THE DIGITAL ECONOMY IN UZBEKISTAN //Academic research in educational sciences. – 2021. – T. 2. – №. 6. – С. 763-766.
9. Takhirovna T. M., Kanilevna K. D. Network Marketing and its Impact on Business Development //Conferencea. – 2022. – С. 39-45.
10. Турсунова, М. ., & Мамадалиев, М. . (2025). ЭТАПЫ РАЗВИТИЯ ЭЛЕКТРОННОЙ КОММЕРЦИИ В СОВРЕМЕННЫХ ИТ ПРЕДПРИЯТИЯХ УЗБЕКИСТАНА. Interpretation and Researches, (5(51)). <https://inlibrary.uz/index.php/international-scientific/article/view/80712>